

Відтак матері неначе програмують дітей на подальший життєвий шлях. Водночас вони визнають пріоритет Божої волі та віддають належне свободі вибору людини, яка вірить у себе і прагне стати особистістю. Так, у накреслене маминими роздумами майбутнє синів закономірно вривається життя, котре випробовуватиме її найдорожчий скарб калейдоскопом зустрічей з різними людьми, подій, непередбачуваних ситуацій, які вимагатимуть вибору. Тож передусім від самих дітей залежить, чи сповняться пророцтва матерів.

Література: Літературознавча 2007: Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007.; Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст.: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми (ескізи, етюди, нариси, образки, поезії в прозі) / Упоряд. і прим. Є. Нахліка. – К.: Наукова думка, 1989. – 688 с.; Яричевський 1977: Яричевський С. Твори: У 2 т. – Т.2 / Упоряд. і прим. Магдаліна Ласло-Куцюк. – Бухарест: Критеріон, 1977. – 302 с.

Татьяна Ткаченко. Материнская рефлексия в прозе Л. Гринюка и С. Яричевского.

В статье проанализировано значение способов художественного отображения внутреннего монолога в произведениях Леся Гринюка («Трое детей») и Сильвестра Яричевского («Над колыбелью сына»). Ключевые слова: рефлексия, ретроспектива, поток сознания, повторяющийся нарратив.

Рецензенти: Гуляк А.Б., д-р філол.наук, проф. (Київ)
Царик Л.І., к.філол.наук, доц. (Тернопіль)

Олександр Ткачук, доц. (Тернопіль)

ББК 83.34 УКРІя721

УДК 82-312. 1

Вивчення лірики Богдана Лепкого в десятому класі (профільний рівень)

У статті висвітлюється методика вивчення лірики Богдана Лепкого в десятому класі. Пропонуються методичні прийоми розгляду теми, залучаються учні до висвітлення життя і творчості поета, зокрема пропонується форма викладу матеріалу «усний журнал»,

застосування міжпредметних паралелей, словникової роботи на уроці, творчі завдання у рубриці «Поміркуйте», «Мистецька скарбниця».

Ключові слова: лірика, методика, форма викладу матеріалу, усний журнал, міжпредметні паралелі, словникова робота, «мистецька скарбниця», творчі завдання.

Oleksandr Tkachuk Study of Bogdan Lepky's lyrics in the tenth form (type level).

The methodology of study of lyrics by Bogdan Lepky in the tenth form is explored in the article. The methodical receptions of consideration of theme are offered, pupils are to be engaged in illumination of life and creative activity of the poet, in particular there are offered such the form of explanation of material as «oral magazine», application of intersubject parallels, dictionary work on a lesson, creative tasks in heading «Think it over» and «Artistic treasury».

Keywords: lyric poetry, learner's guide, form of teaching, oral magazine, intersubject parallels, dictionary work, «artistic treasury» and creative tasks.

Лірика завжди приваблює учнів, яка створює в них відчуття безпосереднього, не штучного вираження авторських емоцій, почуттів, переживань. Учні сприймають безпосередній відгук поета на ті чи інші факти його біографії. Звернення до лірики часто викликає інтерес не стільки до поетичного світу, витвореного митцем слова, скільки до його етико-моральної позиції, з висоти якої він дивиться на себе і навкілля. Водночас учнів цікавить (якщо це інтимна лірика), хто та жінка, до якої звернені слова кохання. Тому дуже важливо у процесі аналізу ліричного твору на уроках літератури показати старшокласникам, що ліричний твір, хоча й має дотик до душевного буття автора, зумовлюється емоційними імпульсами, що йдуть від конкретної життєвої ситуації, однак не вичерпується миттєвими враженнями. Між поштовхом, що йде іззовні, і ліричним твором є складний процес творчості, в якому здійснюється перетворення конкретного, миттєвого, одиничного, тільки щойно пережитого у загально значиме, загальнолюдське. Учні мають усвідомити, що ліричний твір постає як певний поетичний підсумок уяви, пошуків і роздумів митця. Поет моделює фікційну (уявну, образну) картину світу, тобто забарвлену суб'єктивним началом, що є законом мистецтва.

Щоб збагнути художній світ лірики Богдана Лепкого, неповторність модерністського дискурсу поета, потрібно вчителеві висвітлити життєвий шлях письменника, розкрити його творчу особистість. Можна доручити кращим учням, щоб вони заздалегідь підготували розповідь про життєвий і творчий шлях письменника. Доречно, щоб учені викладали матеріал у формі усного журналу. На першій сторінці – портрет Богдана Лепкого, молодого поета-молодомузівця. До кожної сторінки журналу учні добирають з поезії поета, епіграф, який розкриває творчу постать поета: «Колисав мою колиску / Вітер рідного Поділля»; «Доле! Хочеш боротися? Добре! Я готовий!»; «Моя душа, як струна тая, / Багата на всілякі тони»; «Розжалобилась душа / У смутках непомірних, / Що збулась радості життя / І що, опущена, сама / Йде по безмірних».

Важливо з шкільним бібліотекарем організувати виставку книг Богдана Лепкого, виданих у наш час. Це збірки поезій, оповідання й новели, казки для дітей, повісті й романи, як-от: Богдан Лепкий: Вибране. – Львів: Світ, 1990; Богдан Лепкий: Твори: У 2. – К.: Дніпро, 1991.; Богдан Лепкий. Мазепа. – Львів: Червона калина, 1991; Богдан Лепкий. Полтава: У 2 т. – Львів, 1991; Богдан Лепкий. Під Великдень. Поезії для дітей. – Тернопіль, 1993.; Богдан Лепкий. Поезіє, розрадо одинока. – Тернопіль, 1996.; Богдан Лепкий. Молоді літа. Пісні на слова Б.Лепкого для дітей та молоді. – Тернопіль, 1997; Богдан Лепкий. Мотря. – Дрогобич: Відродження, 2006.; Богдан Лепкий. Сотниківна. Історична картина з часів Івана Виговського. Повість. – Тернопіль: Богдан, 2012; Марко Мурава. Книжка горя. Поезія. – Івано-Франківськ, 2003 (збірка поезій батька Б.Лепкого); Богдан Лепкий. Твори: У 2 т. – Тернопіль, 2007.; Журавлі повертаються. З епістолярної спадщини Богдана Лепкого. – Львів, 2001. Це викличе інтерес в учнів до творчості письменника, спонукатиме їх до самостійного прочитання його творів, що розширюватиме читацькі горизонти десятикласників.

Варто представити і літературно-критичні праці, присвячені творчості Богдану Лепкому, які можуть використати вчитель та учні під час підготовки до уроку: Погребенник Ф. Богдан Лепкий – український письменник з Поділля. – Тернопіль, 1992; Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття. –

Тернопіль, 1998; Богдан Лепкий в духовній історії України. – Тернопіль: Джура, 2005.; Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Тернопіль: К.: Вид-во «Рада», 2007.; Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі України, Європи та Америки. Матеріали міжнародної наукової конференції // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. Вип. 36. – Тернопіль, 2012.; Костецька Олена. Жанрова система прози Богдана Лепкого в рецепції літературної критики 30 – 40-х років ХХ століття. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2004.; Литвиненко Тетяна. Історіософська концепція пенталогії Б.Лепкого «Мазепа» та її художня реалізація. – Суми: Слобожанщина, 2001.; Царик Ольга. Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог. – Тернопіль, 2000.; Ткачук Микола. Модерністський дискурс лірики і новел Богдана Лепкого. – Тернопіль, 2005.

На уроці здійснюємо міжпредметні паралелі: Пропонуємо вчителеві скористатися книгою Наталі Гавдиди «Літературно-малярський дискурс творчості Богдана Лепкого. – К.: Смолоскип, 2012», а якій поміщені малярські роботи поета. З учнями проводимо бесіду: 1. Розгляньте портрети родичів, написані Богданом Лепким. 2. До якої стильової манери письма належав художник? 3. Як виявляються риси імпресіонізму в цих полотнах? 4. Що вас хвилює в портретах дружини Олександри, донки Євгенії, сина Лева-Ростислава? 5. На яких рисах характеру Тараса Шевченка акцентував маляр? 6. Що зворушує вас в іконах, написаних Богданом Лепким? Яке мистецтво є сакральним?

Окрема сторінка журналу: дитячі роки Богдана Лепкого, навчання в бережанській гімназії, його захоплення книгами. Духовну атмосферу визначали українські митці, зокрема Іван Франко, який відвідував батька Богдана Сильвестровича і в розмові з яким він сказав, що напише поему «Мойсей», зупинявся в Лепких Михайло Коцюбинський, який їхав до Криворівні на Гуцульщині – своєрідної української мекки, де відпочивали українські митці. Демонструється фото гімназії, обкладинки книг, які читав Богдан, зачитуються уривки з автобіографічної повісті «Казка мого життя», в яких передано атмосферу часу.

Літературознавці виділяють такі періоди творчості Богдана Лепкого: перший період охоплює 1891 – 1913 роки; другий: 1914 – 1920 роки; третій: 1921 – 1940 роки.

Наступна сторінка – навчання Богдана в Академії мистецтва у Відні, Віденському та Львівському університетах, участь у студентському товаристві «Січ», поїздка з хором товариства «Боян» до Праги. У Відні Богдан Лепкий сформувався як митець-модерніст. Тут він відвідував літературні вечори літературного угруповання «Молодий Відень», до якого належали такі митці, як Герман Бар, Гуго фон Гофмансталь, Карл Краус, Артур Шніцлер, Петер Альтенберг, Ріхард фон Гофмансталь та інші. На цих вечорах обговорювалися питання модернізму в малярстві, мистецтві слова, відбувалися жваві дискусії про шляхи розвитку культури в сучасну епоху. В 1895 році Богдан Лепкий повернувся до Бережан і в гімназії викладав українську мову та літературу, німецьку мову і літературу. В цей час він активно пише вірші та новели. Його цикл «Село», оповідання «Мати», «Кара», «Небіжчик» знайшли прихильного читача. У формуванні творчої особистості Богдана Лепкого важливу роль відіграв Краків, куди з осені 1899 року він був запрошений на посаду професора української мови і літератури в гімназії та Ягеллонському університеті. Богдан Лепкий налагодив дружні стосунки з польськими молодими митцями-модерністами літературного угруповання «Молода Польща». Особливо приятелював він з прозаїком-модерністом Владиславом Орканом, чий чудовий портрет змалював у своїх спогадах «Три портрети» (1937).

Так формувався світогляд поета, прозаїка, літературознавця, палкого патріота України. Його поетична творчість розвивалась у річищі поетики модернізму, що його сповідували митці «Молодої Музи» у Львові. До цього літературного угруповання належали Богдан Лепкий (лідер «молодомузівців»), Василь Пачовський, Петро Карманський, Остап Луцький, Сидір Твердохліб, Осип Турянський, Степан Чернецький, Михайло Яцків, Михайло Рудницький, Микола Голубець, Остап Грицай, Остап Шпитко, Франц Коковський, композитор і поет Станіслав Людкевич, скульптор Михайло Парашук, художник Іван Северин, музикант й ілюстратор Іван Косинин. Вони утворили видавництво «Молода Муза» і видавали журнал «Світ». У своїй

дискурсивній практиці митці орієнтувалися на західноєвропейські взірці, прагнучи піднести українську літературу до нових горизонтів в осмисленні світу та людини, її душі.

«Молодомузівці» захищали такі естетичні засади: відстоювали гасло «мистецтво для мистецтва» як самодостатню величину, відкидали його політичну ангажованість, захищали нетенденційне мистецтво, ідею краси як питомої ознаки української душі, пропонували митцям орієнтуватись на західноєвропейський модернізм, відбивати й аналізувати внутрішній світ людини, ірраціональні явища, розширювати тематику творів, охоплюючи в своє поле філософську, екзистенційну проблематику (боротьба добра і зла, краси і гріха, самотності, дошукування смислу буття), урбаністичну, суб'єктивізм – домінанта модерністської естетики.

У річниці модерністського дискурсу Богдан Лепкий написав такі цикли поезій «До пісні», «Над рікою», «В Розтоках», «Осінь», «Із записної книжки», «Весною», «Стара пісня», «На позиченій скрипці», «З-над моря», «Intermezzo», «На маргінесах», «Село», «Сонети», «Під вечір», «Для ідеї», «Шевченко» та інші. (1901 – 1913). У його доробку є громадянська, патріотична, пейзажна, мариністична, інтимна, філософська та вігільна лірика. Вігільна, тобто пройнята святковим настроєм: «На святий вечір», «Великодні дзвони», «Тямлю, як на свята Великодні», «На свята».

Словникова робота: 1. Запам'ятайте літературознавчий термін.

Цикл (грец. *kuklos* – коло) – низка художніх творів, об'єднаних темою, персонажами, оповідачем, ліричним героєм, жанром, сюжетом, часо-простором, образами, заголовком, утворюючи замкнуту цілість, як-от: «В казематі» Тараса Шевченка, «Хвилини» Лесі Українки. 2. Чи відомі вам поетичні цикли українських та зарубіжних митців? 3. Які ліричні цикли створив Богдан Лепкий? 4. Якими мотивами споріднюються цикли поезій Лесі Українки та Богдана Лепкого?

Другий період творчості припадає на роки Першої світової війни, яка застала його в курортному селищі Яремча на Гуцульщині. Перебувати тут було небезпечно: австрійська влада шукала російських «шпигунів» і вшала невинних людей. Наближалися російські війська, які по селах вишуквали

національно свідомих українців, називаючи їх «мазепинцями», і вивозили їх до Сибіру. Богдан Сильвестрович з родиною спішно виїхав, залишивши тут рукопис п'єси «Мазепа» та третій том «Історії української літератури», які згоріли в готелі від вибуху снаряда. Йому прийшлося через Карпати перебиратися до Угорщини (ці події він опише у своїх оповіданнях), а згодом – через Пешт до Відня. Восени 1915 року його було мобілізовано до армії. У таборі для військовополонених зі сходу України він проводив культурно-освітню роботу, читав лекції з історії України, культури. Незабаром його перевели до Німеччини (місто Роштатті), де він так само проводить освітню роботу з військовополоненими; в 1916 році перебував у м. Вецлар, де був розташований табір з десятима тисячами військовополонених українців. З ним працювали поет Василь Пачовський, відомий скульптор Михайло Парашук. Полоненим українцям зі Сходу, воїнів російського царя, які вважали себе солдатами «єго величества», не легко було прищеплювати національну свідомість, ідеї незалежної України. Проте мудрий професор зумів дійти до серця кожного українця. Він організував драматичний гурток, ставив вистави, проводив літературні вечори, історичні читання.

У 1917 році Богдан Лепкий відвідав рідні краї, село Жуків, Бережани. Його приголомшила розруха, бідність, злидні. Ці свої враження про «світову бойню» і страждання України від війни він змалював у багатьох своїх творах.

У 1925 році Богдан Лепкий повертається до Кракова, стає професором Ягеллонського університету, активно пише свої поезії, романи й повісті та видає твори українських класиків.

У цьому місті письменник зустрів Другу світову війну, зазнав горя і злиднів під час окупації Польщі фашистами. Помер він 21 липня 1941 року, похований у Кракові на Раковецькому цвинтарі. Нащадки шанують світлу пам'ять митця. У незалежній Україні масовими тиражами видаються його твори, які вивчаються у середній школі та вищих навчальних закладах, поставлено пам'ятники поетові, а також відкрито в Бережанах літературно-меморіальний музей. Засновано Всеукраїнські літературні премії Богдана Лепкого, Братів Богдана та Лева Лепких, проводяться Міжнародні наукові конференції, на яких розглядається творча

спадщина Богдана Лепкого і місце її в українській та світовій культурі.

«Інколи здається, що словами Лепкого співає сам народ» – ці слова Івана Франка характеризують популярність творів письменника серед читачів. Проте Богдан Лепкий відчув і відбив у своїх поезіях зміну потреб і смаків, які породила доба модернізму. У ранній творчості спостерігаються ще сліди традиційних мотивів смутку, минушості життя, народного горя, але він їх переосмислював, спрямовуючи свої інтенції у річище символізму, модерних віянь доби.

Справді, Богдан Лепкий, виходячи на ниву поезії, заявив про свою нерозривність з рідною землею. Його ліричний герой уподібнюється античному Антею, який мав силу, коли стояв на землі, живився її енергією: «Колисав мою колиску / Вітер рідного Поділля / І зливав на сонні вії / Степового запах зілля. / Колисав мою колиску / Звук підгірської трембіти, / Що від неї зорі меркнуть / І росюю плачуть квіти» («Заспів»). Зворотно-поступальна композиція зумовлює розгортання художньої ідеї поезії. Увиразнює її структуру рефрен, який стоїть на початку кожної строфи: «Колисав мою колиску / Голос недалеких дзвонів, І веселий спів весільний, і сумний плач похоронів. // Колисав мою колиску / Крик невольного люду / І – так в серце вколисався, / Що до смерті не забуду»¹.

Образ України – наскрізний образ художнього світу лірики поета. Щоб витворити її неповторний топос, поет вдається до образів-символів: вона сяє «гармонією красок, мелодією мови», бездонним синім небом, золотим колоссям пшениці, образом бурі понад гаєм, що «столітні дуби рве, з корінням вивертає», постає у місячному промінні, в образі пісні. У поезії «О пісне...» ліричний герой Б.Лепкого звертається до пісні як до живої істоти, символу безсмертя українського народу: «О пісне, яка ти прекрасна, / Коли з океану душі / З'явишся нараз, світла, ясна, / На розкіш, на втіху мені!» Образ народної пісні символізує безсмертя України. Її ліричну іпостась відтіняють Карпати, Черемош, ялиця, українські степи, пісня дівчат.

¹ Лепкий Б. Твори: У 2 т. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1991. – С. 32.

Міжпредметні паралелі. Образ пісні не випадковий у творчості поета. Богдан Сильвестрович виріс в атмосфері пісні та музики. Родина Лепких була музикальною: батько Сильвестр Лепкий грав на скрипці, мати чудово виконувала пісні, акомпонуючи собі на гітарі. Тітка Дара Глібовицька викладала музику в інституті в Перемишлі. Поет згадував, «як я почув, що тітка грає, то кидав усе і біг до хати. Сідав у кутку й слухав. Особливо любив я, як тітка грала Шопена, Шумана або Бетховенові сонати. Фортепіан був віденський, короткий, але ще старої конструкції». Чимало поетичних творів Богдана Лепкого стали піснями. Відомі пісні композитора О.Бобикевича «Вечори в хаті», «Зимою», «Цвітуть квіти». Композитор В.Балтарович написав музику на слова поета «Червоний кінь», М. Гайворонський – «Отсе тая червона калина», «Чи ти прийдеш до мене», «Колисав мою колиску», «Пиймо цю чарку», Н.Нижанківський – «Був май на небі», «Снишся мені», Б.Кудрик – «Часом на проході весною», «Часом у вечірню годину», «Бувайте здорові, гори барвінкові», «Дивний сум і туга»; Володимир Барвінський – солоспіви з фортепіано «На склоні гір», «Рожевий квіте», «Снишся мені», чоловічий хор «Не хиляйте вниз прапора», мішаний хор «На небі сонце гасне»; Д.Січинський – «Фінале», «Бабине літо», мішаний хор «На небі сонце гасне» та інші.

Пісні на слова Богдана Лепкого «Чуєш, брате мій...», «Чи то буря, чи то грім», «Що то за грім», «Кладочка», «Журавлі» (На погідному блакиті), «Гей позір!», «Час рікою пливе» стали народними, що свідчить про всенародну славу поета. Ось чому він написав:

О пісне моя! Що найкращого є
 В душі-мислі народу могого,
 В твоїх звуках, як в арфі безсмертній, жис,
 Воскресіння чекаючи свого.

Поетичні цикли Богдана Лепкого – нове явище в українській поезії доби, позначене естетикою модернізму. Найбільше йому імпонував символізм. Улюбленим його тропом був символ – стійка метафора. Автор збірки «Intermezzo» визнавав інтуїтивне пізнання, художню інтуїцію, що спроможна відкрити

ідеальну, духовну сутність світу. Він сповідував ідею філософів про те, що життя – безкінечний процес творчості, в якому естетичний вимір життя головний, гадаючи, що «існування світу може бути виправдане лише як естетичний феномен». Це зумовило поетику ліричних творів Б.Лепкого: поетизацію символу як універсального засобу зв'язку таємничого, тобто ідеального світу з дійсністю. За концепцією Б. Лепкого, поет – це обранець Божий, теург, «Бог таємничого світу», який наділений вищим знанням Краси і реалізується це знання в оновленому поетичному слові. Тому слово ставало не стільки поняттям, що безпосередньо називає річ, скільки образом, що будить певні асоціації, натяки.

У такий спосіб поетичне слово відзначається багатозначністю та прихованим змістом, розгадати який – завдання читача. Як і західноєвропейські поети-модерністи, Богдан Лепкий надавав великого значення музикальності, евфонії (милозвучності), тому емоційному полоніві, в який потрапляє слухач завдяки мелодійності віршів, їхньому ритмові, інструментовці на певних звуках. Це сприяло тому, що поет удосконалював структуру поезій і теорію віршознавства у своїй художній практиці. Автор вдається до алітерації приголосних та асонансів голосних, що утворює особливе звучання текстів. У поезії «Finale» душа ліричного героя «йде в пізню осінь. Сніг паде / І в сирій грязі тає. / Ні тут, ні там, ніде, ніде, / Ніхто, ніщо її не жде, / Ніхто її не знає. / Довкола неї тишина / Така, що дзвоном дзвонить. / Така бліда, така німа, / Що в ній нічо-нічо нема, / Лиш смуток сльози ронить».

Сучасники поета згадували, що Богдан Лепкий був активним учасником літературних вечорів, присвячених Тарасу Шевченкові, Маркіяну Шашкевичу, Івану Франкові, Миколі Лисенкові та іншим. Молодомузівець Петро Карманський писав: «Жодне помітне свято не обходилося без читання ним власних творів. Струнка, гарна й певна себе постава, милий, м'який, ліричний голос, пафос, який так легко промовляє до чуття навіть дерев'яних людей, – все те зробило Лепкого найбільш популярною постаттю на галицькому ґрунті».

Зі спогадів сучасників відомо, що велике враження справляла поезія Богдана Лепкого, в якій відтворено драматичні події Першої світової війни. На літературних вечорах поет читав поезію «Де єсть твій дім?». Її структуру визначає діалогізм: вона

будується як звертання ліричного героя до брата, який залишився без дому і дружини внаслідок жорстокої війни: « – Де єсть твій дім, твій тихий дім? / Скажи, мій любий брате... / – Ударив нагло ясний грім, / Спалив мій дім, / Нема де зимувати. // Де твоя жінка, діточки, / Де вірна челядина? / Он бачиш тії могилки? / Скиглять вітри, летять галки, – Оце моя родина» [Лепкий 1991, 1: 212]. Лаконічність і семантична ємність образів-символів вражає, які передають трагічну картину буття людини, яка залишилася у своєму горі самотньою у світі.

Вірш «І в мене був свій рідний край» інтертекстуально перегукується з творами Гете, які стали поштовхом до осмислення новітньої драми України й людства. За жанром поезія – медитація. Ліричний герой Лепкого констатує: «І в мене був свій рідний край, / Цвіли там квіти у діброві, / Шумів таємну пісню гай, / Збіжжя стелилися чудові / На паску і на коровай... / І в мене був свій рідний край». Поет обрамлює строфу «І в мене був свій рідний край...», як і в ліричного героя Гете. Проте це не ідилія, чудова картина природи, на фоні якої постають пастух і пастушка. Поет змальовує драматичні події світової війни, яка не оминула його «рідну Україну». Він спостерігає світову бойню – «велике пожарище», «чорну руїну». Україна потрапила у жахливі жнива, де лється кров, гуркочуть гармати, панує страшний світ війни, людина відчуває фатальність долі. Скрізь стоять хрести, як «чорний гай, / Між ними смуток походжає, / І сльози ллються, як Дунай». Ліричному героєві здається, що його Україна приречена на загибель, порівнюючи її з Троєю: «О краю мій! Свята руїно, / Новітня Троє в попеллах! / Перед тобою гну коліно / І кличу: Боже в небесах, / За кров, за муки, за руїну / Верни, верни нам Україну! Верни нам нашу прежню волю, / І добре ім'я нам верни, / Людською кривдою важкою / Землі святої не скверни, / Досить вже кривди, муки й болю – / Верни нам вітчизну, верни!» [Лепкий 1991, 1: 213].

Поет-символіст нагнітає апокаліптичні образи, змальовуючи жахи війни: кругом лється невинна кров, стрілецькі гроби, руїни, чорний ворон кричаче: «Кров! Кров! Кров!». Оповідач застосовує містичні візії у поезії «В тисячний день війни», в якій показано дивний похід, тобто «З заходу сонця на схід / Йшли скорбних тисяча днів» – протікання Першої світової війни.

Ліричний оповідач фіксує похід поранених, калік: «Де ваші руки? – Нема! / Де ваші ноги? – Пішли!» / Хто вам кров виссав? – Зима! / Де ваша сила? – Взяли! / Йдуть аж земля стугонить, / Яма могильна – їх слід, / Збіжжя за ними горить, / Води стинаються в лід» [Лепкий 1991, 1: 226]. Поет став трибуном антиімперіалістичних сил, гнівно викриваючи людиноненависницьку війну, змальовуючи страхіття, загибель мирного населення, злочини паліїв війни. У поезії в прозі «Тисяча днів» ліричний оповідач малює «тисячі передчасних могил, ріки сліз і крові, цілі великі простори руїн і згарищ». Він вигукує: «Кільки кривди, Боже, кільки кривди!. Нависла вона, мов чорна важка хмара, аж подумати страшно. А ще страшніше писати. Життя, мов рана: свіжа, незагоєна рана. Від якої око з острахом втікає» [Лепкий 1991, 1: 228]. Оповідач прагне розкрити мільйонам людей, як злочин кинув один проти одного, правду про війну. Психологічно тонко оповідач простежує психіку людей, їх поведінку: «Йде ворог! Ворог йде, як хмара! / Вже близько!» І смертельний страх / Впав на людей. Життя завмерло. Люта кара / Зближається. О Боже! О Боже! / Мов море, розлилось вороже / Військо незчисленне. Ще крок. / То гострий штик, знаряддя смерті» [Лепкий 1991, 1: 229]. Динаміці цього психологічного процесу підпорядкована фрескова композиція твору, змалювання епізодів, картинок війни. Проте твір проймає оптимістична ідея: «Воскресе, встане Україна!»

У десятому класі текстуально вивчається поезія «Журавлі» (1912). Учні розповідають про історію написання твору: у Кракові, на залізничному вокзалі, Богдан Лепкий і Василь Стефаник спостерігали за українськими селянами, які емігрували до Америки, шукаючи там щастя. На цю тему В.Стефаник написав новелу «Камінний хрест», а Богдан Лепкий – поезію «Журавлі. Видиш, брате мій...». Молодший брат Богдана – Левко Лепкий написав 1914 року музику. Пісня зразу ж стала популярною серед українських січових стрільців. Вони її співали у хвилини жалю і туги, навіть над могилами полеглих бійців як останнє прощання з Україною. Мелодія пісні привернула увагу багатьох композиторів: М.Гайворонського, Ф.Колессу, Є.Форостина, Є. Турула, М.Леонтовича, О.Кошиця, К.Стеценка, Б.Вахнянина, Д.Ревуцького, А.Авдієвського та інші. Вони запропонували свої музичні супроводи та обробки пісні.

Літературознавець Микола Ткачук запропонував таку інтерпретацію поезії «Журавлі» (1912). «Її проймає мотив прощання з вітчизною. Образ журавля в українській міфології багатозначний: символізує сонце, весну, добро, благополуччя, плодючість. В українців існує повір'я, що журавлі – це люди, які мешкають у вирії, а на батьківщину повертаються птахами до своїх старих, обжитих місць. У народних легендах, піснях, казках часто проводяться паралелі між журавлями і людьми. Ця аналогія спостерігається у вірші Лепкого. Традиційно смислове наповнення образу журавлів у вірші асоціюється з українськими знедоленими емігрантами, що шукали щастя за океаном. Проте образ журавлів має загальнолюдський смисл, символізуючи людину, гнану долею, невідомим шляхом у житті. Лірична оповідь діалогічна, герой звертається до брата: «Видиш, брате мій, товаришу мій». Вражає художня майстерність твору: митець вдається до зорових і слухових образів: журавлі відлітають у теплі краї «сірим шнуром». Епітет сірий підкреслює осінню пору та відтворює похмурий настрій ліричного героя. Друга строфа позначена звукописом: алітерацією р, що повторюється сім разів, передаючи мелодику курликання журавлів, асонансом голосних у, и, е. Така евфонія, тобто милозвучність, протяжність і ритмічність вірша викликає в читача особливий елегантний настрій. Третя строфа сповнена роздумів: долетять журавлі до мети чи загинуть: «Мерехтить в очах / Безконечний шлях, / Гине, гине в синіх хмарах / Слід по журавлях». Під пером Богдана Лепкого ритм став не просто розміром, що структурує текст, а животворним чинником, що організовує художній світ, артикулює слова, означуючи не тільки поняття, скільки слово-образ, слово-символ, викликаючи додаткові асоціації» [Ткачук 2010: 392].

Поміркуйте. 1. Чому мотив прощання з вітчизною втілено в образах журавлів? Як сприймають журавлів українці? 2. Чому вони наділяють їх людськими рисами? 3. Які духовні цінності утверджують образи журавлів у творі Богдана Лепкого? 4. Чи погоджуєтеся ви з думкою критика, що образ журавлів символізує не тільки українських емігрантів, але й наповнюється загальнолюдським смислом? 5. Яку естетичну функцію відіграють художні засоби у творенні художньої картини світу? 6. Чому пісня

«Журавлі» на слова Богдана Лепкого є такою ж популярною, як «Заповіт» Тараса Шевченка? [Лепкий 1991, 1: 228]

Мистецька скарбниця. Послухайте пісню «Журавлі» та полонез Михала Огинського «Прощання з вітчизною». Які мотиви зближують ці твори? Які почуття викликають вони у вас? Яку б ви намалювали картину? Усно опишіть її.

Творче завдання. Напишіть есе «Історіософський образ України в ліриці Богдана Лепкого».

Література: Ільницький 1991: Ільницький М. «Найпопулярніша постать на галицькому ґрунті». – К.: Дніпро, 1991. – С. 5 – 30.; Ткачук 2010: Ткачук М. Богдан Лепкий // Українська література. Підручник для 10 класу. Профільний рівень. – К.: Освіта, 2010. – С.389 – 393.

Ткачук А.Н. Изучение лирики Богдана Лепкого в десятом классе.

В статье очерчены методика изучения лирики Богдана Лепкого в десятом классе. Предлагаются методические приемы рассмотрения темы, вовлекаются учащиеся до освещения жизни и творчества поэта, используется форма изложения материала «Устный журнал», предметные параллели, творческие задания в рубрике «Размышляйте», «Скарбниця искусства», творческие задания.

Ключевые слова: лирика, методика, форма изложения материала, устный журнал, межпредметные параллели, размышление, «Скарбниця искусства».

Рецензенти: Куца О.П., д-р філол.наук, проф. (Тернопіль)

Слоновська Ольга, к.пед.наук, проф. (Івано-Франківськ)

Наталя Швець, асп. (Тернопіль),

ББК 83.3 (4 Укр)

УДК 82.09: 821.161.2 (Гай-Головко)

Дихотомія темного і світлого в повісті Олексі Гай-Головка «Посидинок з дияволом»

Вперше в українському літературознавстві досліджено дихотомію темного і світлого в повісті «Поєдинок з дияволом». Висвітлено біографічні передумови написання твору. Подано характерні особливості зображення позитивних та негативних героїв повісті.